

Theo Van Rysselberghe,
 Portret van Emile Verhaeren, lezend, 1898, ets
 MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, GENT

Op 27 november 1916 verloor de dichter en kunstcriticus Emile Verhaeren (1855 – 1916) het leven bij een treinongeluk in het station van Rouen. De wereld verloor daarmee niet enkel een in het Frans schrijvende Vlaamse woordkunstenaar van wereldformaat, maar ook een begenadigd criticus en voorvechter van de beeldende kunsten. Het Museum voor Schone Kunsten in Gent wijdt daarom een tentoonstelling aan Verhaerens leven in het teken van de kunst.

Artistiek geroerd

EMILE VERHAEREN

en de kunst van zijn tijd

DE LEZING “Een schok gaat door je hele lichaam, je hart bonst, het wordt licht in je hersenen, je zenuwen trillen, je spieren tintelen en een gevoel van *genot* doortrekt je hele wezen.” Zo beschreef Verhaeren het fysieke en neurofysiologische effect van grote kunst, artistiek geroerd worden noemde hij dat. Het schilderij *De lezing* van Gentenaar Theo Van Rysselberghe (1862-1926) maakt dat innerlijke effect aanschouwelijk.

Acht personen bevinden zich in een kamer. De meesten zijn piekfijn gekapt, allen zitten strak in het pak. George Minnes *Geknielde* staat op de marmeren schouw, net niet in de schaduw gesteld door een vaas met pronkerige bloemen. Daarnaast hangt een reproductie van een schilderij van de Amerikaan James Abbott McNeill Whistler (1834-1903). Een beeldje van Rodin en collecties boeken, links en rechts, vervolledigen het literair-artistieke klimaat. De toehoorders slaan geen acht op elkaar. Eén man houdt een sigaret achteloos in de hand, dandyeske pose, afgewend

van de groep. Andere toehoorders ondersteunen het hoofd, lijken afgedwaald. Handen en houdingen vertellen een verhaal. Allen zijn in gedachten verzonken, concentreren zich op de woorden die door de figuur in het rode jasje worden uitgesproken. Merkwaardig hoe de ster van de compositie slechts zijdelings op de rug wordt getoond. Bril en snor geven genoeg prijs om Verhaeren meteen te herkennen. Door dat perspectief – de bezwerende en benige vingers van Verhaeren – ligt de nadruk op zijn toehoorders en het interieur, op het effect van de poëtische woorden. De uitwerking van de kunst gevat in een gearrangeerd, pointillistisch schilderij. Verhaerens vrienden zijn stuk voor stuk persoonlijkheden uit de kunst(kritiek) en de wetenschap. *De lezing* is een evocatie van de bijeenkomsten bij Verhaeren thuis in Saint Cloud (Parijs). Uiterst rechts zit de schrijver Maurice Maeterlinck. In 1909 en 1910 stonden Verhaeren en Maeterlinck samen op de longlist voor de Nobelprijs voor literatuur. Verhaeren wilde met het nodige lobbywerk laureaat worden, maar het

was zijn jongere collega die het in 1911 haalde. Dat jaar stond de man met de snor niet op de lijst. Kans verkeken.

De man rechts van Verhaeren is de Franse schilder Henri-Edmond Cross (1856-1910), een beoefenaar van het pointillisme. De tegen de schouw leunende roker is Félix Fénéon. Hij gebruikte als eerste de term 'neo-impressionisme' in het tijdschrift *L'Art Moderne* (1886) van de progressieve, Brusselse kunstenaarsgroep Les XX. Verhaeren hield van het neo-impressionisme van Georges Seurat (1859-1891) en Paul Signac. In 1886 bewonderde hij Seurats *Un dimanche après-midi à l'île de la Grande Jatte* (Art Institute Chicago) in Parijs en drukte Van Rysselberghe op het hart dat hij zich moest spiegelen aan dit meesterwerk. Een jaar later kwam het schilderij onder invloed van Verhaeren en mecenas Octave Maus naar een expo van Les XX. Eerder schreef Maus nog: "In Brussel zou *la Grande Jatte* aanstoot geven. Als het werd geëxposeerd, zouden sommigen plots een beroerte krijgen of aan zinsverbijstering gaan lijden."

In *De lezing* uit 1903 gebruikte Van Rysselberghe de pointillistische voorschriften, maar hield zich ver van de vormvereenvoudiging en de abstraherende tendensen van Seurat. Het grote doek kan gelezen worden als een ode aan het oeuvre van Verhaeren en zijn bevlogen rol als voorvechter van het neo-impressionisme.

ENSOR Nadat Verhaeren James Ensor (1860-1949) al een kwarteeuw had gevolgd, wijdde hij in 1908 een monografie aan *le peintre des masques*. Verhaeren viel nochtans niet voor de vernieuwer, de schilder van het groteske en het demasqué, maar zag in hem de wegbereider van een Belgisch impressionisme en linkte hem aan de grote Édouard Manet (1832-1883). Hij loofde Ensors capaciteit om de realiteit met licht en kleur te vatten. Denk dan vooral aan de claustrofobische burgersalons, de portretten van zijn familieleden en de stilleven. Hij schrijft: "Personne autant que lui ne fait vivre la couleur." Verhaeren liet zich leiden door

Théo Van Rysselberghe, *De lezing door Emile Verhaeren*, 1903, MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, GENT

© LUKAS - ART IN FLANDERS, FOTO: HUGO MAERTENS

James Ensor, *De melancholische viswijven*, 1892 (voor het eerst te zien op de Verhaeren-tentoonstelling)

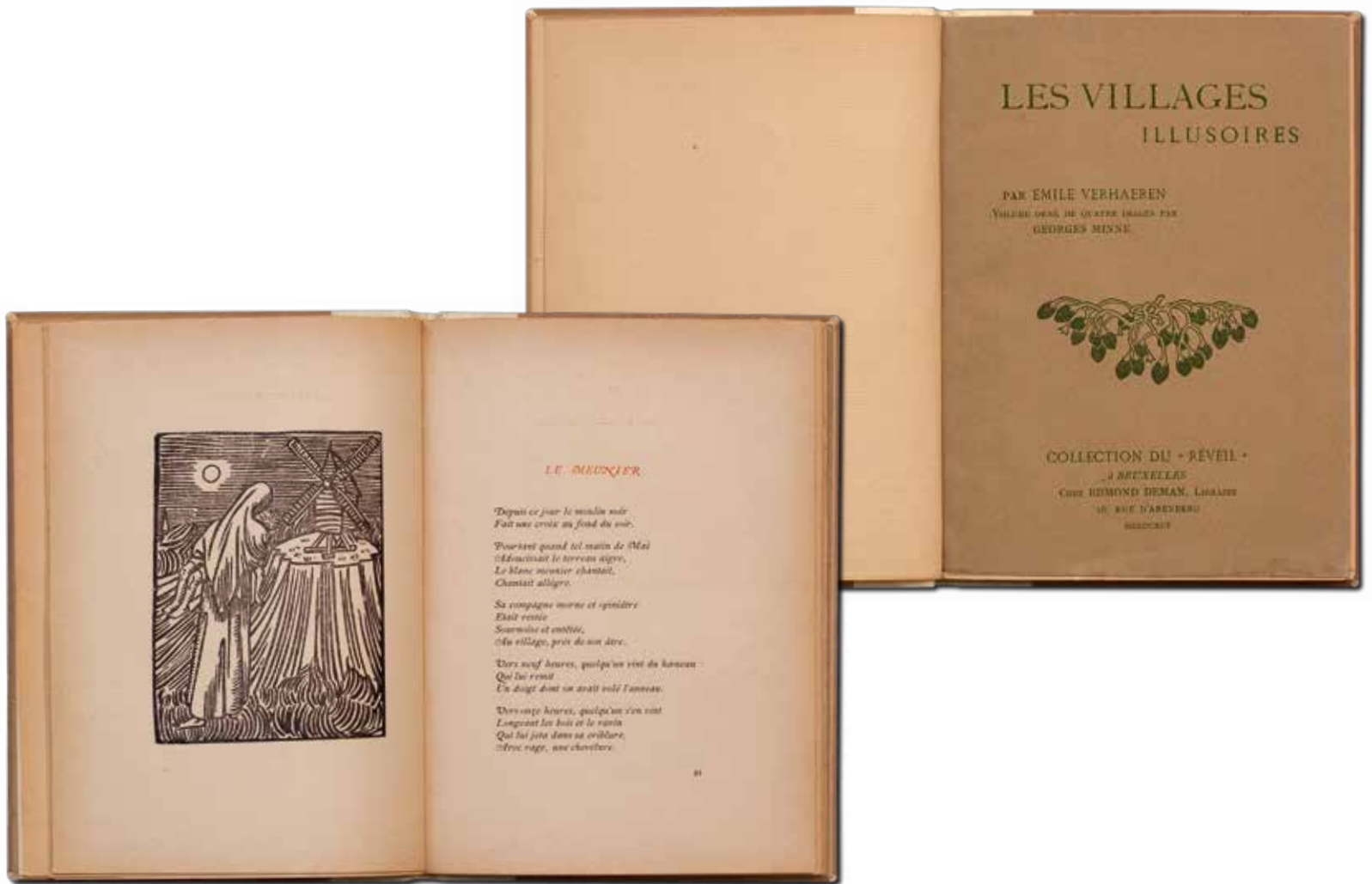
MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, GENT, © LUKAS - ART IN FLANDERS

de geforceerde tweedeling van objectieve kunst ((neo-)impressionisme) versus subjectieve kunst (het irrationele en groteske). Hij trachtte die gespletenheid te verklaren door Ensors afstamming van een Vlaamse moeder en een Engelse vader. Die laatste was dan verantwoordelijk voor de subjectieve kant van Ensors oeuvre. Verhaeren voorzag niet dat net dat facet van Ensor een voorloper van de moderne kunst maakte. Verhaeren hield in wezen van schilderkunst die de werkelijkheid, zij het op progressieve wijze, op het platte vlak toverde.

FILANTROPISCHE KUNST VOOR HET VOLK Verhaeren is een niet zo makkelijk vast te pinnen personage. Enerzijds was hij een verdediger van het vernieuwende neo-impressionisme, maar bleef anderzijds geworteld in de oude kunst, met

respect voor de werkelijkheid. De weg van de abstractie was niet zijn weg. Daarnaast geloofde hij in de emanciperende rol van de kunsten. De sociale beweging had volksverheffende kunst nodig. Niet verwonderlijk dat de criticus geporteerd was voor het werk van sociaal voelende artiesten als Constantin Meunier, Maximilien Luce, Eugène Laermans of Paul Signac. Iemand als Henri De Braekeleer (1840-1888) beschouwde hij dan weer als een zeventiende-eeuwse kunstenaar. De Braekeleer vatte de stilte, de melancholie en de eenzaamheid van de stad.

Alle begin is moeilijk. Zo ook voor de introverte Gentenaar George Minne (1866-1941). De beeldhouwer stelde in 1889 voor het eerst twee werkjes tentoon tijdens de Gentse salon. Verhaeren kwam kijken en schreef over zijn debuut in *L'Art Moderne*. "En dan zijn er de beeldhouwwerken van de heer

Emile Verhaeren, *Les Villages illusoires*, 1895, met vier houtsneden van George Minne

MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, GENT

© LUKAS - ART IN FLANDERS, FOTO: MICHEL BUREZ

Minne, een debutant. Het schijnt dat men ze eerst niet wilde tentoonstellen: tussen al die banaliteiten geheiligd door de zegenende handen van de officiële jury, vallen ze uiteraard uit de toon. Er spreekt jeugdigheid, oprechtheid, levenskracht uit. Hoewel ze piepklein zijn en weggestopt op de verdieping, trekken ze daarboven toch de aandacht... Hij verkent de plasticiteit van eenvoudige, naïeve en primitieve bewegingen, wars van elke conventie en elke verworvenheid, hij schuwt elke hoogdravendheid en bombast, die als de retoriek van de beeldhouwkunst zijn en hij spitst zich toe op een bijzondere wereld vol melancholie en religie, als een middeleeuwse steenkapper in wiens voetsporen hij treedt... Als men zich die Salon van Gent ooit zal herinneren, dan zal dat dankzij hem zijn." Verhaeren was een visionair en erkende als één van de weinigen meteen het talent van de beeldhouwer. Het typeert de criticus dat hij de band met de

middeleeuwen aanhaalt. In 1890 stelde Minne tentoon bij Les XX en daarna was de trein langzaam vertrokken. Verhaeren's dichtbundel *Les villages illusoires* werd in 1895 uitgebracht met houtsneden van Minne. In de bundel voert hij ambachtstlui, eenvoudige dorpingen op: een molenaar, een klokkenluider, een visser, een grafdelver. Ze weigeren elke samenwerking. Vooruitgang is niet aan hen besteed. Behalve dan voor de oude veerman die als symbool van de dichter kan gezien worden. Het is een doorzetter die van geen wijken wil weten. De veerman is in een gevecht met de elementen verwickeld, het hoofd tot op schouderhoogte gezonken. Eenzaam beukend tegen de existentie is hij vast van plan om een vrouw aan de overkant te brengen. Verhaeren was een man die niet van stilstand hield. De zaken moesten in beweging zijn. De groene rietstengel die de veerman tussen de tanden geklemd houdt, staat mogelijk

symbool voor de hoop op een betere toekomst. Het zou ook een verzinnebeelding van Verhaerens onwrikbare geloof in de kunsten kunnen zijn.

*Mais le tenace et vieux passeur
Garda quand même,
pour Dieu sait quand,
Le roseau vert entre ses dents.*

*Maar zie: de taaie oude man van 't veer
Klemde ook toen nog, voor God weet wanneer
De groene rietstengel tussen zijn tanden.
(Vertaling: Stefaan Van den Bremt)*

MATTHIAS DEPOORTER

INFO Tentoonstelling *Verhaeren verbeeld* – Nog tot 15 januari 2017 – Open: dinsdag t.e.m. vrijdag van 9.30 tot 17.30 uur, zaterdag en zondag van 10 tot 18 uur – Gesloten: maandag
Museum voor Schone Kunsten, Fernand Scribbedreef 1, 9000 Gent, T 09 240 07 00 –
ARCHIEF Dichter aan tafel. Provinciaal Museum Emile Verhaeren: OKV, 2011, nr. 4, blz. 26-31 – www.tento.be

NIEUW PORTRET VOOR VERHAEREN MUSEUM

Tot 27 november loopt de expo *Emile Verhaeren, een dichter voor Europa* in het Emile Verhaeren Museum in zijn geboortedorp Sint-Amands. Let op het grote portret van een debiterende Emile Verhaeren. Een anoniemus kocht in juni *La Lecture* van de hand van Constant Montald (1862-1944) en schonk het aan het museum.

Constant Montald, *La Lecture*, 1908
EMILE VERHAEREN MUSEUM, SINT-AMANDS

DISTILLART

JENEVER- & LIKEURAFFICHES DIE BLIJVEN HANGEN

EXPO WWW.DISTILLART.BE

JENEVERMUSEUM - HET STADSMUS
< 24/9/2016 - 8/1/2017 >

